

Sammanfattande minnesanteckningar:

Järvaveckan Dialog i samarbete med Kulturrådet - Deltagande i kulturlivet bland unga i socioekonomiskt eftersatta områden, 1 december 2025

De här anteckningarna sammanfattar ett rundabordssamtal om hur man kan stärka deltagandet i kulturlivet bland unga i socioekonomiskt eftersatta områden. Samtalet organiserades av Järvaveckan Dialog/Stiftelsen Järvaveckan i samarbete med Kulturrådet den 1 december 2025.

Deltagande organisationer:

- Förenade Förorter
- Kulturhuset Statsteatern
- Läsfrämjarinstitutet
- Statens museer för världskultur
- Tekniska muséet
- Unga Dramaten
- Frilansande kulturutövare

Samtalet utgick från de övergripande frågorna:

- Vilka arbetssätt, metoder eller initiativ i er verksamhet har fungerat bra för att nå och engagera unga från socioekonomiskt eftersatta områden? Vad har ni provat som fungerat mindre bra? Vilka lärdomar har ni dragit av detta?
- Vilken kompetens eller kunskap saknas, eller skulle behövas mer av, för att göra kulturlivet mer tillgängligt och inkluderande för unga från socioekonomiskt eftersatta områden?

Förankring, förebilder, lågtröskelarbete och att möta unga där de är

Ett centralt tema i dialogen var betydelsen av lokal förankring och av förebilder som unga kan identifiera sig med. Förenade förorters Ortens bästa poet lyftes som exempel som verksamhet som arbetar långsiktigt, relationsbaserat och är starkt förankrat i de områden där aktiviteterna genomförs. Förebilder i form av etablerade författare, rappare och andra kulturutövare i jury och program skapar både legitimitet och inspiration för unga deltagare.

Mentorskap lyftes som en viktig metod som fungerat väl i projektet Debattmästarna. Genom satsningar där unga i 20-årsåldern utbildas i retorik, källkritik och argumentation och därefter i sin tur fungerar som mentorer och utbildare för yngre, skapas broar mellan generationer. Dessa unga mentorer beskrevs som särskilt träffsäkra, eftersom de står nära deltagarnas verklighet och kan förmedla metoder och innehåll på ett sätt som upplevs relevant.

En lärdom är att målgruppen i praktiken "väljer med fötterna". När unga söker sig till en verksamhet är det ett tecken på att den upplevs relevant. När de inte kommer bör det förstås som ett tecken på att något i utformningen eller genomförandet inte fungerar, snarare än att det skulle vara "fel" på målgruppen.

Utifrån detta betonades vikten av lågtröskeltänkande och ett tydligt målgruppsfokus. Verksamheten behöver vara utformad med ett medvetet designtänk, där bemötande, innehåll, form och kommunikation hänger ihop och anpassas efter ungas verklighet. Arbetet måste utgå från ungas villkor, behov och vardag, inte från antaganden om vad de "bör" ta del av. Detta utan att kompromissa när det gäller den konstnärliga kvalitén. Enbart viljan att göra något bra räcker inte, det krävs ett metodiskt, systematiskt och relationellt arbete över tid.

En annan lärdom var att det inte räcker att vara på plats i ett område för att nå unga. Flera aktörer beskrev hur de först satsat på att etablera sig institutionellt i exempelvis Tensta eller Husby, för att

sedan inse att en fysisk närvaro inte räcker för att skapa förtroende eller delaktighet. Det är inte självklart för unga att ta sig till museum, teater eller kulturhus, även om det ligger i närområdet.

I stället betonades vikten av att möta unga där de redan befinner sig. Det behövs en mer "mobil" verksamhet som aktivt besöker skolor och deltar i redan etablerade miljöer där unga befinner sig. Ett exempel är Ortens bästa poet som hittar deltagare bland annat via personliga kontakter, sociala medier och kompisgrupper som stöttar varandra att våga ställa upp i tävlingen.

Lokal förankring och tillit underströks som avgörande. Organisationer som vill arbeta i nya stadsdelar behöver samarbeta med personer och aktörer som redan har relationer i området. Arbetet med att bygga en organisation som unga litar på beskrevs som ett kontinuerligt arbete som pågår parallellt med den publika verksamheten och kräver långsiktighet.

Kontakt med skolor upplevs ha blivit betydligt svårare. Skolor beskrevs som mer ängsliga och hårt bundna till sitt kärnuppdrag, där förfrågningar om samverkan ofta möts av frågor om kostnader och tidsåtgång. Flera deltagare delar erfarenheter av att många skolor helt slutat svara på kontaktförsök. Skolan lyftes ändå som ett av de viktigaste demokratiska verktygen för att nå unga som annars inte skulle ta del av kultur. Att skolan drar sig undan ses som en av de största utmaningarna framöver.

Det finns positiva exempel där civilsamhälle, kommunala verksamheter och kulturinstitutioner arbetar tillsammans och har lyckats nå tidigare svårnådda målgrupper. I Husby har en del av dessa aktörer fysisk närvaro i samma område och arbetar tvärfunktionellt. När exempelvis Framtidens hus (kommunal verksamhet), ett folkets hus och en teaterverksamhet finns vägg i vägg skapas ett slags kulturförankrat centrum där unga i åldern 15–25 år naturligt rör sig efter skoltid. Detta beskrevs som en möjlig modell för att kombinera lokal närvaro med breddat utbud.

Institutioner, utbud, kvalitet och ekonomiska verktyg

Från institutionernas perspektiv lyftes en rad erfarenheter. Bland annat beskrev vissa institutioner att deras byggnad, historia och tradition lätt skapar en bild av otilgänglighet. Samtidigt pågår ett förändringsarbete där flera institutioner arbetar med bland annat riktat skol- och publikarbete och med att lägga skolinsatserna i linje med skolans årshjul och inköpslogik. Det saknas dock tillräcklig kunskap om vilka skolor som får ta del av scenkonst och vilka som är kulturellt eftersatta. Det efterfrågades bättre underlag för att kunna rikta insatser mot de skolor och områden som annars inte nås.

En återkommande problematik är att institutionernas interna logik ofta premierar fulla salonger, vilket gör det svårt att styra vilka som faktiskt sitter i publiken. Det är otilräckligt att sänka biljettpreiser och förvänta sig att målgruppen ska komma. Dessutom finns en balansgång där institutioner inte vill konkurrera ut fria grupper genom att lägga sig för lågt i pris. Satsningar som Stockholms stads Kulan, där biljetter till kultur subventioneras lyftes som exempel på hur ekonomiska styrmedel kan göra skillnad och skapa långsiktighet.

Samtalet kretsade också kring kvalitetsbegreppet. Läsförmedlingsinstitutets verksamhetsnämndes som ett exempel på hur kvalitetsbegreppet kan breddas. För en utomstående, till exempel en bibliotekarie som är van vid tysta lästunder, kan verksamhetens livlighet uppfattas som "kaos", men i praktiken är barnen aktiva medskapare snarare än passiva mottagare. Kvalitetsbegreppet behöver omvärderas och inkludera delaktighet, medskapande och antal nådda barn och inte enbart traditionella estetiska eller kvantitativa mått. Det betonades att det krävs styrmedel, politiska beslut och institutionella bedömningar för att säkerställa att verksamheter som efterfrågas av målgruppen och når många inte nedvärderas för att de ser annorlunda ut.

I ett internationellt perspektiv lyftes också begreppet "orange ekonomi", där kultur och kreativa näringar ses som samhällsinvesteringar snarare än bidragsverksamheter. Frågan ställdes om ett liknande synsätt kan utvecklas i svensk kontext, där kultur ofta betraktas som hobby snarare än som strategiskt område för samhällsutveckling.

Kompetenser och rekrytering

Behovet av lots- och mäklarfunktioner samt nya typer av tjänster i "mellanrummet" mellan unga, civilsamhället, kommun och institutioner lyftes. Erfarenheten är att mycket kraft läggs på projekt, medan just det långsiktiga arbetet med relationer, processer och att matcha talanger, saknar tydliga roller och mandat.

Lotsfunktioner beskrevs som avgörande för att koppla samman unga kulturintresserade med befintligt utbud, till exempel genom att guida dem från kulturskola till eftergymnasiala utbildningar, fria scener eller arbetsplatser. En eftergymnasial, kostnadsfri skådespelarlinje i Järva som utformats för att minska gapet mellan kulturskola och högre konstutbildningar nämndes som ett positivt exempel.

En viktig kompetens är den som utvecklas i arbetet med målgruppen, där erfarenhet av att ha bott och verkat i området, lyhördhet, intresse för människor och vilja att stanna kvar över tid är särskilt värdefullt. Flera kulturaktörer har svårt att hitta kulturpedagoger och producenter med levd erfarenhet av orten, och homogena arbetsgrupper identifieras som problematiska både för trovärdighet och möjligheten att nå unga.

Ett dekolonialt förhållningssätt till orten lyftes som en allt viktigare kompetens. Det innebär kunskap och medvetenhet om maktperspektiv, historia, relationer mellan centrum och periferi, resursfördelning och decentralisering, samt kontinuerlig reflektion över hur man ser på området man är verksam i. Självkritisk medvetenhet anses nödvändig för att undvika reproduktion av koloniala eller stereotypa perspektiv, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden.

Det kulturpedagogiska och det sociala arbetet beskrevs som starkt överlappande. I mindre organisationer bär ofta en tjänst fler roller: kulturpedagogik, projektledning, kommunikation, ekonomi och socialt relationsarbete. Detta ställer höga krav på individen, men det viktigaste är att hitta personer med grundläggande förmågor och drivkrafter och sedan skapa förutsättningar för att de kan utveckla resten.

När rekrytering diskuterades betonades behovet av att bredda och delvis omdefiniera synen på kompetens. Deltagarna lyfte att erfarenhet, förmågor och intresse ofta bör väga tyngre än snävt formulerade formella meriter. Personer med denna typ av bakgrund skulle kunna fungera väl som exempelvis lotsar, producenter eller mäklare, men dagens platsannonser gör det ofta svårt för dem att komma i fråga. Det framhölls också som värdefullt att anställa etnologer, socialantropologer och andra med ett starkt intresse för människor och samhälle.

Samtidigt betonades vikten av att anställa unga, inte bara bjuda in dem som deltagare eller volontärer. Unga själva vet ofta bäst vad som behövs i form av uttryck, format och resurser. Flera exempel gavs där institutioner öppnat auditions och andra ingångar för unga utövare, men där personalstrukturen fortfarande inte speglar samhällets bredd. Erfarenheter från andra länder, som ettåriga kulturutbildningar för personer under 25 år där olika yrken inom kultursektorn introduceras, lyftes som inspiration både för att nå unga och hitta rätt match.

Samverkan, styrmedel och långsiktiga strukturer

Samverkan upplevs som både nödvändig och tidsmässigt krävande. Flera beskriver hur mycket arbete som går åt att bygga relationer med andra organisationer vilket gör att möjligheter ibland faller bort helt enkelt på grund av tidsbrist.

Samtidigt är upplevelsen att mindre aktörer inte alltid tas på allvar, trots att de når målgrupper som större aktörer har svårt att nå. Det framhölls att många institutioner skulle behöva ha en högre uppskattning av lokalt förankrade organisationer och se att de kan hantera både större medel och längre uppdrag. Exempel gavs på hur samverkan ofta sker mellan redan stora, institutionaliserade aktörer, medan de organisationer som faktiskt har sin bas i områden som Järva inte alltid får motsvarande stöd eller plats i beslutsrum.

Initiativ som Järva i samverkan (JIS) beskrevs som viktiga ingångar för nya aktörer som vill hitta samarbeten, undvika dubbelarbete och förstärka det som redan görs. Samtidigt efterfrågades styrmedel som konkret underlättar för lokalt förankrade organisationer, till exempel genom riktade satsningar, långsiktiga överenskommelser och där civilsamhället involveras tidigt i processer, inte bara som utförare.

Det lyftes att kultur inte kan förväntas vara en prioritet för politiken, särskilt inte när många andra områden konkurrerar. I stället behöver aktörer tillsammans identifiera vad som redan fungerar och formulerar gemensamma strategier baserade på olika goda exempel. Här pekades på behovet av att se kultur som en del av arbetet med mänskliga och kulturella rättigheter snarare än som frivillig "extra aktivitet".

Flera uttryckte en trötthet över kortsiktiga projekt där enskilda eldsjälar bär ett orimligt stort ansvar. Frågan ställdes hur man kan skapa strukturer och metoder som lever vidare även när en enskild person slutar eller när projektmedel tar slut. Samtidigt betonades att många människor i områdena vill ha hållbara arbetsliv med rimliga arbetstider, där engagemang inte förutsätter självupppoffring.

En viktig del av samtalet handlade om utbyte av kunskap och forum. Deltagarna efterfrågade ett mer systematiskt forum där forskare, praktiker, myndigheter och kulturaktörer med fokus på socioekonomiskt utsatta områden kan mötas över tid. Skolverkets socioekonomiska index nämndes som exempel på verktyg som skulle kunna användas för att identifiera där behoven är störst. Samtalet pekade också på vikten av kunskapsspridning av befintliga arbetssätt och erfarenheter på olika sätt. Här lyftes särskilt Kulturrådets roll när det gäller kunskapsuppbyggnad, forskningsöversikter och pilotprojekt där aktörer kan få stöd att testa metoder och sprida lärdomar och misslyckanden.

Flera deltagare beskrev hur stärkande det är att se att viljan finns på många håll även om arbetet ofta kan kännas ensamt. Frågorna om kultur, jämlikhet och ungas delaktighet liknades vid en muskel som måste tränas kontinuerligt. Det handlar inte om att hitta en enskild metod utan om att över tid pröva många olika arbetssätt, lära av det som inte fungerar och våga höja kraven på sig själv och på strukturerna runt omkring.

Flera lyfte vikten av att orka fortsätta och hitta kraft i det som redan görs, samtidigt som nya steg tas genom pilotprojekt, samverkan och kunskapsdelning. Det finns en önskan om fler mötesplatser där aktörer från olika sektorer kan fortsätta samtalet, fördjupa samarbeten och gå från parallella insatser till ett mer samordnat agerande.

Vid frågor kontakta oss gärna:

Filippa Austin
Projektledare

Stiftelsen Järvaveckan
Rinkebystråket 92
163 71 Spånga

Mail: filippa.austin@jarvaveckan.se